

Kompetensbeskrivning för legitimerad sjuksköterska

Socialstyrelsen klassificerar sin utgivning i olika dokumenttyper. Detta är en *Kompetensbeskrivning*. Det innebär att den innehåller rekommendationer om yrkeskunnande, kompetens, erfarenhet och förhållningssätt för reglerade yrken inom hälso- och sjukvården. Socialstyrelsen svarar för innehåll och rekommendationer.

Artikelnr 2005-105-1

Publicering www.socialstyrelsen.se, februari 2005

Förord

Socialstyrelsen har tidigare i skriftserien Allmänna råd från Socialstyrelsen utgivit Kompetensbeskrivningar för sjuksköterskor och barnmorskor (1995:5). Dokumentet inkluderar även tolv specialområden för sjuksköterskor. I och med införandet av nya specialistsjuksköterskeexamina i Högskoleförordningen (enligt Högskoleförordningen 1993:100 med ändring införd till och med SFS 2001:212) är dokumentet ”Kompetensbeskrivningar för sjuksköterskor och barnmorskor” i skriftserien Allmänna råd från Socialstyrelsen 1995:5 inte längre aktuellt. Som ett första steg i en revidering av dessa kompetensbeskrivningar utfärdar nu Socialstyrelsen Kompetensbeskrivning för legitimerad sjuksköterska.

Kompetensbeskrivningen har utarbetats av en arbetsgrupp bestående av sex personer. Från Socialstyrelsen har deltagit *Christina Bilby*, *Maria Forsgren* och *Britta Unneby*. Projektledare har varit *Maria Forsgren* vid Socialstyrelsens Hälso- och sjukvårdsavdelning. Övriga deltagare i arbetsgruppen har varit *Eva Johansson*, leg sjuksköterska, Med dr, Karolinska universitetssjukhuset; *Inger Johansson*, leg sjuksköterska, Stockholm samt *Christina Lindholm*, leg sjuksköterska, professor, Högskolan Kristianstad.

Som stöd för arbetsgruppen har funnits en styrgrupp bestående av följande personer vid Socialstyrelsen: *Agneta Ekman*, *Ann Gardulf*, *Susanne Gullack Flyrén* samt *Birgitta Wallin*.

En referensgrupp har givit synpunkter på arbetet. Följande representanter har ingått: *Kerstin Ahlsén* och *Gunilla Strand*, Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet; *Anette Richardson*, Vårdförbundet; *Aija Sadurskis*, Högskoleverket; *Kerstin Segesten*, vetenskapligt råd i omvårdnad samt *Gerthrud Östlinder*, Svensk sjuksköterskeförening.

Denna kompetensbeskrivning uttrycker Socialstyrelsens rekommendationer med avseende på den legitimerade sjuksköterskans yrkeskunnande, kompetens och förhållningssätt.

Bo Lindblom

Chef för Hälso- och sjukvårdsavdelningen

Innehåll

<i>Förord</i>	<i>3</i>
<i>Definitioner</i>	<i>7</i>
<i>Bakgrund</i>	<i>8</i>
<i>Syfte</i>	<i>9</i>
<i>Översikt av kompetensbeskrivningen</i>	<i>10</i>
<i>Referenser</i>	<i>15</i>
Övriga dokument av betydelse för kompetensbeskrivningen	16
<i>ICN:s (International Council of Nurses) etiska kod för sjuksköterskor</i>	<i>17</i>

Definitioner

Kompetensbeskrivning är en av Socialstyrelsens dokumenttyper. En kompetensbeskrivning innehåller rekommendationer om yrkeskunnande, kompetens, erfarenhet och förhållningssätt för reglerade yrken inom hälso- och sjukvården. Nedan följer definitioner på begrepp som används i detta arbete.

Yrkeskunnande

Yrkeskunnande omfattar tre typer av kunskaper; kunskaper i den direkta yrkesutövningen (den arbetstekniska delen); kunskaper om de tekniska, ekonomiska, organisatoriska och sociala principer, traditioner och konventioner som arbetet är baserat på (den yrkesteoretiska delen); och kunskaper omkring, vilka avser kunskaper som gör det möjligt att tolka och förstå de sammanhang i vilket arbetet ingår samt kunskaper av kommunikativ art (den allmänbildande delen). Dessa tre delar är en grundläggande förutsättning för yrkeslärande (Nilsson, 2000).

Kompetens

Förmåga och vilja att utföra en uppgift genom att tillämpa kunskap och färdigheter. Anm: följande innebörd har lagts bakom orden. Förmåga = erfarenhet, förståelse och omdöme att omsätta kunskap och färdigheter; vilja = attityd, engagemang, mod och ansvar; kunskap = fakta och metoder – att veta; färdigheter = kunna utföra i praktiken – att göra (SIS, 2002).

Förhållningssätt

Med förhållningssätt avses i detta dokument den bakomliggande inställning eller anda som ligger till grund för bemötande eller hur man agerar inför en situation eller uppgift.

Patient

I detta dokument används genomgående benämningen patient oavsett det verksamhetsområde och den vårdform där vårdtagaren finns.

Bakgrund

Den legitimerade sjuksköterskans arbete styrs bland annat av Lagen (1998:531) och Förordningen (1998:1513) om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område, Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2000:1) om läkemedelshantering i hälso- och sjukvården, Patientjournallag (1985:562), Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 1993:20) om patientjournalagen samt Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 1996:24) om kvalitetssystem i hälso- och sjukvården. Även Hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) är en viktig lag som i första hand reglerar arbetsgivarens ansvar.

Vidare har Socialstyrelsen meddelat allmänna råd (SOSFS 1995:15) om Kompetenskrav för tjänstgöring som sjuksköterska och barnmorska samt utgivit Kompetensbeskrivningar för sjuksköterskor och barnmorskor i skriftserien Allmänna råd från Socialstyrelsen (1995:5).¹

Sjuksköterskans arbete ska oavsett verksamhetsområde och vårdform präglas av ett etiskt förhållningssätt och bygga på vetenskap och beprövad erfarenhet samt utföras i enlighet med gällande författningar (lagar, förordningar, föreskrifter) och andra riktlinjer.

International Council of Nurses (ICN) antog 1953 den första etiska koden för sjuksköterskor. Koden har sedan dess reviderats och fastställts ett flertal gånger, senast år 2000 (International Council of Nurses, 2000). Socialstyrelsen anser att dessa etiska riktlinjer såväl som ett vetenskapligt förhållningssätt bör ligga till grund för sjuksköterskans arbete. Utdrag ur ICN:s etiska kod, översatt av Svensk sjuksköterskeförening, finns som bilaga till kompetensbeskrivningen.

WHO utarbetade 2001 ”WHO European Strategy for Nursing and Midwifery Education” (WHO Regional Office for Europe, 2001). Enligt WHO-strategin ska utbildningen till sjuksköterska vara kompetensbaserad (competency-based). En litteraturstudie visar att begrepp som andra länder använt i sina kompetensbeskrivningar (motsvarande) är ”competency units” eller ”competencies” (Socialstyrelsen, 2004).

Den snabba kunskapsutvecklingen inom hälso- och sjukvården, krav på kunskaper inom informations- och kommunikationsteknologi och ökade krav på både förbättrad kvalitet och kostnadseffektivitet kräver att sjuksköterskeutbildningen ständigt utvecklas. Detta är nödvändigt för att säkerställa att sjuksköterskan har det yrkeskunnande och den kompetens som behövs för att möta dagens såväl som framtidens behov. Ett avgörande kompetensområde för sjuksköterskan kommer därför att vara förmågan att söka och använda evidensbaserad kunskap.

¹ Den nya Kompetensbeskrivning för legitimerad sjuksköterska ersätter den del som rör legitimerad sjuksköterska i 1995:5.

Syfte

Det är Socialstyrelsens avsikt att denna kompetensbeskrivning ska tydliggöra sjuksköterskans profession och yrkesutövning och därmed bidra till att ge patienten en god och säker vård.

Inom sjuksköterskeutbildningen kan kompetensbeskrivningen användas vid utformandet av kursplaner.

Socialstyrelsen utövar tillsyn över hälso- och sjukvårdens verksamhet och kan använda kompetensbeskrivningen i sin verksamhetstillsyn.

Den legitimerade sjuksköterskan arbetar idag inom många olika verksamhetsområden och vårdformer där arbetsuppgifterna är mycket skiftande. Sjuksköterskans yrkesområde omfattar barn, ungdomar, vuxna och äldre. Som arbetsledare påverkar sjuksköterskan i hög grad hälso- och sjukvårdens resursfördelning och -förbrukning. Denna kompetensbeskrivning har ett övergripande perspektiv där detaljerade arbetsuppgifter inte nämns. Den treåriga universitets-/högskoleutbildningen till sjuksköterska leder till en yrkesexamen. Vid flertalet universitet/högskolor uppfyller sjuksköterskeexamen även kraven för en kandidatexamen. Yrket ställer ständigt nya krav på självständigt arbete, vetenskapligt förhållningssätt, mångkulturellt kunnande och professionellt ansvar.

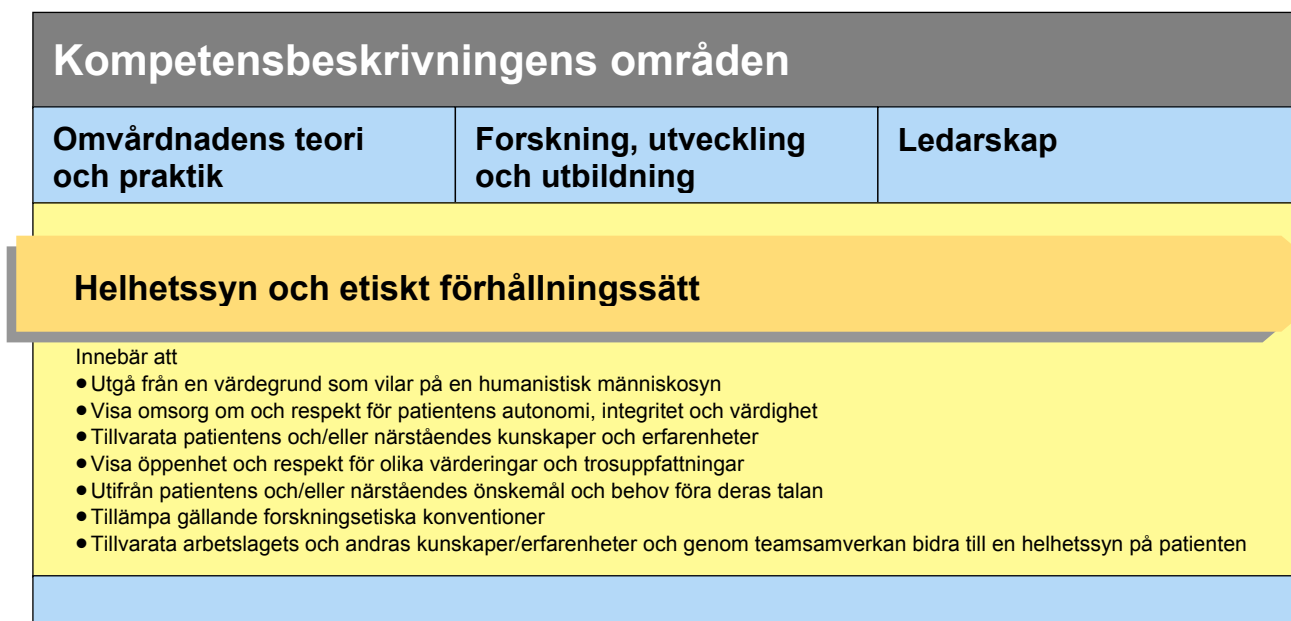
Kompetensbeskrivningen är utformad för legitimerad sjuksköterska och gäller följaktligen för sjuksköterskor med mycket varierande erfarenhet inom yrket. En nyutexaminerad och nyanställd sjuksköterska har ett särskilt stort behov av en god introduktion. Sjuksköterskan behöver få möjlighet att uppöva sin yrkesskicklighet innan han/hon utför de mest krävande arbetsuppgifterna. Detta har tidigare betonats i Socialstyrelsens allmänna råd 1995:15 (SOSFS 1995) och även i Socialstyrelsens rapport "Översyn av nyutexaminerade sjuksköterskors yrkeskunnande och kompetens i förhållande till hälso- och sjukvårdens behov" (Socialstyrelsen, 2002).

Översikt av kompetensbeskrivningen

Socialstyrelsen har valt att utforma detta dokument som en modell med tre för sjuksköterskan huvudsakliga arbetsområden, nämligen:

- Omvårdnadens teori och praktik
- Forskning, utveckling och utbildning
- Ledarskap

Helhetssyn och etiskt förhållningssätt ska genomsyra samtliga kompetensområden (figur 1).

Figur 1. Kompetensbeskrivningen tar upp tre huvudområden av betydelse för sjuksköterskans arbete oavsett verksamhet och vårdform: Omvårdnadens teori och praktik; Forskning, utveckling och utbildning samt Ledarskap. Dessa områden beskrivs mer utförligt i ett antal kompetensområden vilka i sin tur brutits ner i olika delkompetenser. Figuren visar hur helhetssyn och etiskt förhållningssätt ska genomsyra sjuksköterskans arbete.

Omvårdnadens teori och praktik

Kompetensområde	Delkompetenser
Omvårdnadsvetenskap och medicinsk vetenskap	<p>Ha förmåga att tillvarata det friska hos patienten</p> <p>tillämpa kunskaper inom omvårdnad, medicin, habilitering/rehabilitering samt samhälls- och beteendevetenskaper</p> <p>självständigt tillämpa omvårdnadsprocessen genom observation, bedömning (omvårdnadsanamnes, status, mål), omvårdnadsdiagnostik, omvårdnadsordination, planering, genomförande och utvärdering av patientens omvårdnad</p> <p>tillgodose patientens basala och specifika omvårdnadsbehov såväl fysiska, psykiska som sociala, kulturella och andliga</p> <p>hantera läkemedel på ett adekvat sätt med tillämpning av kunskaper inom farmakologi</p> <p>observera, värdera, prioritera, dokumentera och vid behov åtgärda och hantera förändringar i patientens fysiska och psykiska tillstånd</p> <p>organisera och/eller delta i teamarbete kring patienten</p> <p>uppmärksamma och möta patientens sjukdomsupplevelse och lidande och så långt som möjligt lindra detta genom adekvata åtgärder</p> <p>dokumentera enligt gällande författningar</p> <p>ta del av relevanta journalhandlingar, kritiskt granska egen dokumentation vad gäller innehåll, kvalitet, saklighet, struktur och språkbruk</p>
Bemötande, information och undervisning	<p>Ha förmåga att kommunicera med patienter, närstående, personal och andra på ett respektfullt, lyhört och empatiskt sätt</p> <p>i dialog med patient och/eller närstående ge stöd och vägledning för att möjliggöra optimal delaktighet i vård och behandling</p> <p>informera och undervisa patienter och/eller närstående, såväl individuellt som i grupp med hänsyn tagen till tidpunkt, form och innehåll</p> <p>förvissa sig om att patient och/eller närstående förstår given information</p> <p>uppmärksamma patienter som ej själva uttrycker informationsbehov eller som har speciellt uttalade informationsbehov</p>
Undersökningar och behandlingar	<p>Ha förmåga att självständigt utföra eller medverka i undersökningar och behandlingar samt utföra ordinationer</p> <p>ifrågasätta oklara instruktioner och ordinationer</p> <p>med omdöme, kunskap och noggrannhet informera och tillgodose patientens trygghet och välbefinnande vid undersökningar och behandlingar</p> <p>följa upp patientens tillstånd efter undersökningar och behandlingar</p> <p>i dialog motivera patienten till följsamhet i behandlingar</p> <p>utifrån gällande föreskrifter och säkerhetsrutiner hantera medicintekniska produkter</p> <p>arbeta utifrån hygieniska principer och rutiner</p>

Främjande av hälsa och förebyggande av ohälsa	<p>Ha förmåga att identifiera och aktivt förebygga hälsorisker och vid behov motivera till förändrade livsstilsfaktorer</p> <p>identifiera och bedöma patientens resurser och förmåga till egenvård</p> <p>undervisa och stödja patienter och närstående, individuellt eller i grupp, i syfte att främja hälsa och att förhindra ohälsa</p> <p>motverka komplikationer i samband med sjukdom, vård och behandling</p> <p>förebygga smitta och smittspridning</p>
Säkerhet och kvalitet	<p>Ha förmåga att följa gällande författningar samt riktlinjer och rutiner</p> <p>hantera känsliga uppgifter korrekt och med varsamhet</p> <p>använda informations- och kommunikationsteknologi som stöd i omvårdnadsarbetet</p> <p>ha god kännedom och värna om patientens rättigheter/möjligheter och kunna förmedla kontakt med rätt instans</p> <p>följa fastställda rutiner för avvikelshantering och anmälningskyldighet enligt Lex Maria</p> <p>agera adekvat i händelse av oprofessionellt yrkesutövande hos medarbetare</p> <p>medverka i fortlöpande systematiskt och dokumenterat kvalitets- och säkerhetsarbete och kontinuerligt förbättringsarbete</p> <p>hantera situationer där våld, hot om våld eller risk för skada föreligger</p> <p>handla enligt gällande säkerhetsföreskrifter vid brand och katastrofsituationer</p> <p>vid allvarlig händelse, såväl inom som utom vårdinrättning, tillämpa katastrofmedicinska principer</p> <p>agera utifrån ett miljömedvetet perspektiv</p>
Vårdmiljö	<p>Ha förmåga att reflektera över, motivera och medverka till att utveckla en god vårdmiljö</p> <p>värna om estetiska aspekter i vårdmiljön</p> <p>medverka i arbetsmiljöarbetet</p> <p>uppmärksamma arbetsrelaterade risker och aktivt förebygga dessa</p>

Forskning, utveckling och utbildning

Kompetensområde	Delkompetenser
Forskning och utveckling	Ha förmåga att kritiskt reflektera över befintliga rutiner och metoder samt inspirera till dialog om införande av ny kunskap söka, analysera och kritiskt granska relevant litteratur/information, implementera ny kunskap och därmed verka för en omvårdnad i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet initiera, medverka i och/eller bedriva utvecklingsarbete medverka i handledning av studenter och medarbetare i utvecklingsarbete initiera och/eller medverka i forskningsarbete
Personlig och professionell utveckling	Ha förmåga att självständigt analysera styrkor och svagheter i den egna professionella kompetensen fortlöpande engagera sig i personlig och professionell kompetensutveckling
Utbildning	Ha förmåga att undervisa, handleda och bedöma studenter och elever handleda och utbilda medarbetare medverka vid introduktion, utbildning och kompetensutveckling av medarbetare, team och vårdkedja skapa möjligheter till samundervisning för olika professioner inom hälso- och sjukvården för att genom ett multidisciplinärt synsätt kunna ge patienten optimal vård

Ledarskap

Kompetensområde	Delkompetenser
Arbetsledning	<p>Ha förmåga att utifrån patientens behov systematiskt leda, prioritera, fördela och samordna omvårdnadsarbetet i teamet utifrån medarbetarnas olika kompetens</p> <p>utvärdera teamets insatser</p> <p>utifrån kunskaper om gruppdynamik utveckla gruppen och stärka förmågan till konflikthantering och problemlösning</p> <p>motivera arbetslaget och ge återkoppling i en positiv anda</p> <p>tillvarata medarbetarnas synpunkter och förslag för att utveckla och förbättra vården</p> <p>verka för att bedriva patientfokuserad omvårdnad på ett kvalitets- och kostnadsmedvetet sätt</p> <p>underlätta forsknings- och utvecklingsarbete</p> <p>leda och utforma omvårdnadsarbetet utifrån bästa tillgängliga kunskap</p> <p>medverka i verksamhetsplanering och -uppföljning</p>
Samverkan i vårdkedjan	<p>Ha förmåga att planera, konsultera, informera och samverka med andra aktörer i vårdkedjan</p> <p>verka för adekvat informationsöverföring och samverkan för att uppnå kontinuitet, effektivitet och kvalitet</p>

Referenser

Förordningen (1998:1513) om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område

ICN:s etiska kod för sjuksköterskor. [översättning: Tamarind] Stockholm: Svensk sjuksköterskeförening, 2002

<http://www.swenurse.se/admin/Documents/Etik.pdf> (15 sept.2004)

Lagen (1998:531) om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område

Litteraturstudie över skilda länders modeller för att beskriva kompetenskrav på en sjuksköterska/barnmorska. Stockholm, Socialstyrelsen, 2004. Dnr 56-1597/2004

Nilsson L. Samverkan mellan skola och arbetsliv: Om möjligheterna med lärande i arbete, bilaga 1 (i Ds 2000:62). Stockholm, Utbildningsdepartementet, 2000

Nurses and midwives for health. WHO European strategy for nursing and midwifery education. Köpenhamn, WHO Regional Office for Europe, 2001
http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/eur_strat_nurs_top1-8-01-oth-enl-t06.pdf

Patientjournalagen (1985:562)

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2000:1) om läkemedelshantering i hälso- och sjukvården. Stockholm, Socialstyrelsen

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 1993:20) om patientjournalagen. Stockholm, Socialstyrelsen

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 1996:24) om kvalitetssystem i hälso- och sjukvården. Stockholm, Socialstyrelsen

Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 1995:15) om kompetenskrav för tjänstgöring som sjuksköterska och barnmorska. Stockholm, Socialstyrelsen, 1995

Standardiseringskommissionen i Sverige (SIS). SS 62 40 70 Ledningssystem för kompetensförsörjning – Krav. Stockholm, Standardiseringskommissionen i Sverige, 2002

Översyn av nyutexaminerade sjuksköterskors yrkeskunnande och kompetens i förhållande till hälso- och sjukvårdens behov. Stockholm, Socialstyrelsen, 2002. Artikelnr: 2002-107-1

Övriga dokument av betydelse för kompetensbeskrivningen

Bedömning av students utveckling under klinisk utbildning i sjuksköterskeprogrammet. Stockholm, Röda Korsets Högskola, 2003

Behov av utvärdering inom sjuksköterskans arbetsområde. Stockholm, Statens beredning för utvärdering, 1994. SBU-rapport nr 123

Huddinge Sjukhus. Delad kunskap växer. En modell för kompetens- och ansvarsutveckling för sjuksköterskor/barnmorskor vid Huddinge Sjukhus. Stockholm, Huddinge Sjukhus, 1999

Hälso- och sjukvårdslagen (1982:763)

Högre utbildning i utveckling – Bologna-processen i svensk belysning. Stockholm, Utbildningsdepartementet, 2004. (Ds 2004:2)

Högskolelagen (1992:1434)

Högskoleförordningen (1993:100)

Nilsson Kajermo, K. Research utilisation in nursing practice – barriers and facilitators. Stockholm, Karolinska Institutet, 2004

Omvårdnad i patientjournalen. Stockholm, Vårdförbundet, 1992. FoU-rapport 38

Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 1998:8) om kvalitetssystem inom omsorgerna om äldre och funktionshindrade. Stockholm, Socialstyrelsen

Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 1993:17) om omvårdnad inom hälso- och sjukvården. Stockholm, Socialstyrelsen

ICN:s (International Council of Nurses) etiska kod för sjuksköterskor

International Council of Nurses (ICN) antog den första etiska koden för sjuksköterskor år 1953. Koden har sedan dess reviderats och fastställts ett flertal gånger, senast år 2000 (International Council of Nurses, 2000). Svensk sjuksköterskeförening har översatt den etiska koden till svenska.

Enligt ICN:s etiska kod har sjuksköterskan fyra grundläggande ansvarsområden:

- Att främja hälsa
- Att förebygga sjukdom
- Att återställa hälsa
- Att lindra lidande

I vårdens natur ligger respekt för mänskliga rättigheter, däribland rätten till liv, till värdighet och till att behandlas med respekt. God omvårdnad ska ges till alla oavsett hänsyn till ålder, hudfärg, trosuppfattning, kultur, handikapp eller sjukdom, kön, nationalitet, politisk åsikt, ras eller social status.

ICN:s etiska kod för sjuksköterskor är en vägledning i att handla i överensstämmelse med sociala värderingar och behov. Den är enbart meningsfull, som ett levande dokument, om den tillämpas på hälso- och sjukvårdens verksamhet i ett föränderligt samhälle.

Koden har fyra huvudområden som sammanfattar riktlinjerna för etiskt handlande:

- 1. Sjuksköterskan och allmänheten.** Sjuksköterskans primära ansvar gäller människor som är i behov av vård.
- 2. Sjuksköterskan och yrkesutövningen.** Sjuksköterskan har ett personligt ansvar för sitt sätt att utöva yrket och för att genom livslångt lärande behålla sin yrkeskompetens.
- 3. Sjuksköterskan och professionen.** Sjuksköterskan har huvudansvaret för att utarbeta och tillämpa godtagbara riktlinjer inom omvårdnad, ledning, forskning och utbildning inom yrkesområdet.
- 4. Sjuksköterskan och medarbetare.** Sjuksköterskan verkar för gott samarbete med sina medarbetare och ingriper på lämpligt sätt för att skydda enskilda individer när vården hotas av medarbetares eller andra personers handlande.